

Jeg går på Peinar,
i matematikk-klassen.
Jeg vil bli lærer,
slik at jeg kan undervise
andre barn.

Velasques (13 år), Guatemala

Norske fagmiljøer er viktige partnere i den faglige rådgivingen og i kompetanseutvekslingen mellom Norge og samarbeidslandene.

Norad

Direktoratet for utviklingssamarbeid
Pb. 8034 Dep, 0030 OSLO.
Ruseløkkveien 26, Oslo
Telefon 22 24 20 30
Faks 22 24 20 31

Foto:

Fredrik Schjander, Ole Bernt Frøshaug, Tone Bratteli, Bjørnulf Remme

Design: See Design

Omslag: See Design/Casa Comal

Trykk: Mediehuset GAN

ISBN 82-7548-073-6

Innledning

Tema

Innhold

Helse 4

Næringsutvikling og handel 6

Menneskerettigheter og støtte til urfolk 8

Miljø 10

Kvinner og likestilling 12

Infrastruktur og energi 14

Utdanning 16

Hiv/aids 18

Godt styresett 20

Kart over samarbeidsland 22

Norad gir faglige råd om en rekke bistandsfaglige temaer. I denne årsrapporten forteller vi om hvordan Norad jobbet med ni av de viktigste temaene for norsk utviklingssamarbeid i 2003. Innen alle disse fagområdene har Norge gode forutsetninger for å være en viktig samarbeidspartner for fattige land.

Norske fagmiljøer er viktige partnere i den faglige rådgivingen og i kompetanseutvekslingen mellom Norge og samarbeidslandene. Norad har avtaler med over tretti norske fagmiljøer, både offentlige og private.

Utenriksdepartementet, ambassader i Norges samarbeidsland og multilaterale delegasjoner er våre oppdragsgivere. De faglige rådene Norad gir, er en viktig del av kvalitetssikringen av norsk bistand. Norad sørger også for kvalitetssikring gjennom forbedring av systemene for økonomi, planlegging og tiltaksoppfølging som brukes av våre oppdragsgivere i forvaltningen av norske bistandspenger. Norad har også ansvaret for at utviklingssamarbeidet blir evaluert av uavhengige konsulenter.

Den stadig sterkere vektleggingen av større sektorprogrammer, budsjettstøtte og samordning med andre bilaterale og multilaterale givere, gjør det enda viktigere enn før at Norge kan stille med oppdatert fagkompetanse i utviklingssamarbeidet. Norad har ambisjon om å være drivkraften i arbeidet med å bringe norske erfaringer og kompetanse inn i den internasjonale kampen mot fattigdom.

Tove Strand

Helse

Flere av FNs tusenårsmål er direkte knyttet til helse og reduksjon i forekomsten av sykdom. Det er bred internasjonal enighet om at investeringer i helse er en forutsetning for økonomisk utvikling og reduksjon av fattigdom.

Dårlig helse er like mye en årsak til, som en konsekvens av, fattigdom. Bekjempelse av sykdommer som hiv/aids, tuberkulose, malaria, seksuelt overførbare sykdommer, sykdommer knyttet til svangerskap og fødsel, sykdommer som kan forebygges med vaksiner og barnesykdommer, er sentrale utfordringer som prioriteres i norsk helsebistand.

Utviklingslandene står overfor store utfordringer med å utvikle et helsetilbud som omfatter både forebygging og behandling – og som også når de aller fattigste. Svake helsesystemer og mangel på kvalifisert helsepersonell er et grunnleggende problem. I tillegg er det stor mangel på medisiner og medisinsk utstyr.

I Mosambik, Uganda og Malawi, støtter Norge landenes nasjonale helsesektor, og bidrar til å utvikle landenes kapasitet for sektorplanlegging og økonomisk forvaltning. I Mosambik har Norge vært blant de mest aktive givene i etableringen av et felles fond for helsesektoren. I tillegg støtter vi et fond som bedrer tilgangen på livsviktige medisiner, og gir budsjettstøtte direkte til provinsene. I Uganda gis all norsk bistand til helsesektorprogrammet gjennom svenske Sida.

Norge gir betydelig støtte til de globale helsefondene. Felles for disse fondene er at mange ulike partnere – FN-organisasjoner, Verdensbanken, bilaterale givere, frivillige organisasjoner, forskningsinstitusjoner, legemiddelindustrien og private givere – går sammen med myndighetene for å finansiere helsetjenester til befolkningen.

Norad er opptatt av problemstillingen “Globale fond som effektiv bistand”.

I samarbeid med Utenriksdepartementet, Den globale vaksinealliansen (GAVI), Det globale fondet for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria (GFATM), WHO og UNAIDS er arbeidet på dette feltet videreført og styrket i 2003. Norad deltar i GAVIs arbeidsgruppe og leder et arbeid med å gjøre GAVI til et effektivt redskap for å overkomme barrierer som hindrer effektive vaksinetjenester.

Norad støtter Verdens Helseorganisasjons arbeid gjennom deres regionalavdelinger i Afrika og Latin-Amerika. Norad deltar også i WHO's faglige arbeid gjennom deltagelse i fagmøter og arbeidsgrupper. Norad har faglig samarbeid med Senter for Helse og Sosial utvikling (HeSo), med universitetene i Oslo og Bergen, og med den norske helseforvaltningen.

Norge gir betydelig støtte til helseprogrammer gjennom frivillige organisasjoner, både norske, lokale, regionale og internasjonale. De frivillige organisasjonene bidrar blant annet sterkt i kampen mot aids og i bekjempelsen av tuberkulose. Tradisjonelt har en stor andel av bistanden til helse blitt kanalisert via norske frivillige organisasjoner. I 2002 gikk 12,3 prosent av NORADs totale bistand til helse og hiv/aids. I 2003 var dette tallet 11,9 prosent, og prognosen for 2004 er nede i 10 prosent. Til helse alene gikk 8,8 prosent av den totale bistanden for 2002, og for 2003 var prosentandelen 8,5. Overgang til budsjettstøtte gjør det reelle tallet noe høyere, alt avhengig av hvor mye av budsjettstøtten som går til helse og hiv/aids.

Tannlegekontoret ved Kasungu distriktssykehus i Malawi får norsk støtte gjennom helsesektorprogrammet.
Foto: Stein Inge Nesvåg

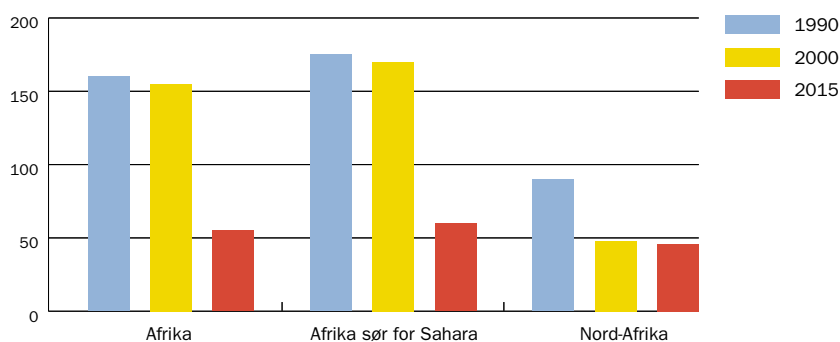
Eksempel – norsk støtte til Malawi

Malawi er et av verdens fattigste land. Aids-situasjonen i landet er dramatisk med 15 prosent smittede (15 og 49 år), og det har vært en femdobling av antall tuberkulosetilfeller de siste ti årene. Nesten halvparten av barna under fem år er underernærte, og barnedødeligheten er høy. En massiv innsats både fra myndighetene i landet og fra givne er nødvendig om trenden skal snus og landet skal bevege seg i en positiv retning mot oppnåelse av FNs tusenårsmål.

I Malawi har Norges hovedfokus vært rettet mot å etablere et helsesektorprogram. Det er utarbeidet en handlingsplan, og det er planlagt at en overenskomst mellom givere og Malawiske myndigheter skal undertegnes i løpet av første halvdel av 2004. Fordi det har tatt tid å få sektorprogrammet på plass har Norge gitt økonomisk støtte direkte til helsetjenesten i distriktene. Målet her er å sette distriktene i stand til å levere grunnleggende helsetjenester til befolkningen. Denne støtten har så langt gitt gode resultater, og andre givere har vist interesse for initiativet. Som et ledd i arbeidet med å bedre giverkoordineringen forvaltes all svensk bilateral bistand til Malawi gjennom norsk administrasjon.

Norge har sammen med England og Nederland inngått en ny samarbeidsavtale med det nasjonale tuberkuloseprogrammet for de neste fem årene. Bl a som følge av hiv-epidemien har tuberkulose vært sterkt økende de siste årene. Foreløpige tall viser at trenden nå kan være snudd. Det blir rapportert om fire prosent reduksjon, men ytterligere forskning og kvalitetssikring av data må til for å si om dette er en reell reduksjon og for å si om denne nye trenden vil vedvare. Norges støtte til tiltak for å bedre vann og sanitære forhold har fortsatt i 2003. På oppfordring fra helseministeriet har Norge også bidratt til å bygge opp igjen et senter for ortopediske tjenester i Blantyre.

Dødelighet for barn under fem år i Afrika

Kilde: UNDP

Tusenårsmål nr. 4:
Dødeligheten for barn under fem år skal reduseres med to tredeler fra 1990 til 2015.

Næringsutvikling og handel

Uten en bredt basert økonomisk vekst kan vi ikke nå Tusenårs målet om en halvering av andelen som lever i fattigdom innen 2015. For å nå målet er det viktig at verdiskapingen er innrettet slik at den medfører langsiktig vekst, øker sysselsettingen, og medfører økte skatteinntekter.

Lokalt næringsliv står overfor en rekke utfordringer, blant annet begrenset markedsadgang, utilstrekkelig infrastruktur, mangelfullt lov- og regelverk, og dårlig tilgang til faglært arbeidskraft.

Primærnæringene er plattformen for næringslivet og store grupper av fattige mennesker i deres anstrengelser for å bedre sin livssituasjon. Norge har spesielle forutsetninger for å bistå utviklingsland innen energi (vannkraft og petroleum), fiskeri og naturressursforvaltning.

Utenriksdepartementets strategi for næringsutvikling i sør legger vekt på en helhetlig tilnærming for norsk støtte og deltakelse for å stimulere til investeringer i sør, fremme handel og forbedre nasjonale rammebetingelser. Det blir lagt stor vekt på å benytte den norske kompetansebasen og involvere norsk næringsliv.

Norad tok i 2003 et initiativ for å finne fram til en fornyelse av samarbeidet på næringslivsområdet for å få en bedre deltakelse fra den private sektor og for å bidra til en bedre samordning av det norske virkemiddelapparat. Det lagt vekt på å etablere et tettere partnerskap mellom bistands-myndigheter, frivillige organisasjoner og næringslivet som kan skape bærekraftig næringsutvikling. Det er også lagt vekt på å bedre forutsetningene for økt handel. På grunnlag av dette arbeidet vil det bli foretatt en gjennomgang og revisjon av de næringslivsbaserte tilskuddsordningene for å gjøre disse mer tilpasset de nye samarbeidsformene.

Norad fortsatte i 2003 arbeidet med landvise studier for utvikling av privat sektor. I løpet av året ble det gjennomført slike studier i Vietnam, Nepal og Nicaragua.

Studiene vil danne grunnlaget for norsk bistand til de respektive land innen næringsutvikling. I Uganda ble det gjennomført en fase 2 av studien i regi av NHO som fokuserte på mulige samarbeidsprosjekter mellom norsk og ugandisk næringsliv. Dette resulterte i en ugandisk næringslivsdelegasjon til Norge i november 2003 og gjenbesøk til Uganda i 2004.

Eksporfremmende tiltak

Utviklingsland står overfor mange tekniske handelshindre, og et av disse er kvalitetskrav til eksportvarer. Hvis utviklingsland skal øke sin eksport er det viktig at de møter de kvalitetskrav som stilles på det internasjonale marked, spesielt på matvarer. Norad har i samarbeide med svenske Sida utarbeidet en studie om erfaringer med kvalitetssikring og sertifisering av matvarer i ulike afrikanske land. Studien er ment å være grunnlag for et videre samarbeid om prosjekter innen dette feltet. Konkrete prosjekter er igangsatt i SADC-området og i Uganda. I Asia støtter Norge flere regionale og nasjonale prosjekter som tar sikte på å bygge nødvendige sertifiserings- og akkrediteringsorganer.

Et annet hovedfokus har vært å øke importen fra de minst utviklede landene (MUL) til Norge. Norad inngikk i 2003 en samarbeidsavtale med Handelens og Servicenæringenes Hovedorganisasjon (HSH), som skal være Norads kontakt mot norske importører.

I samarbeid med den nederlandske importorganisasjonen CBI har HSH etablert en match-making database med eksportbedrifter fra utviklingsland og norske importører. Avtaler er også videreført med Initiativ for Etisk Handel, Max Havelar og Forum for Utviklingshandel for å øke importen fra utviklingsland med spesiell vekt på etisk handel.

Institusjonelle rammebetingelser for fiskerisektoren

Fiskerisektoren er en verdi- og sysselsettingsskapende sektor. Sammen med landbrukssektoren er fiskerisektoren viktig både for matforsyning og som grunnlag for annen økonomisk virksomhet. Norge har komparative fortrinn på flere utviklingsområder på fiskerisektoren, både når det gjelder institusjonell styrking av fiskeriforvaltningen, oppdrett, olje/fisk-konflikter, kvalitetssikring og miljømerking.

Norad har bidratt til faglig rådgivning på den nye fiskeriloven i Vietnam, som ble godkjent og vedtatt av Parlamentet i november 2003. Dette er den første og hittil eneste loven med bistandsfinansiert faglig rådgivning som er gått gjennom Parlamentet i Vietnam i løpet av prosjektperioden. I Mosambik har Norad bidratt til en ny regulering på fiskerisektoren som ivaretar og styrker rettighetene for kano-fiskernes bruk av fiskeressursene.

Norad samarbeider tett med fagmiljøer i Norge, og i januar 2003 ble det etablert et Fiskerifaglig forum for utviklings-samarbeid i Norge, med deltakelse fra norske fiskerifaglige institusjoner/organisasjoner og firmaer som deltar i internasjonalt utviklingssamarbeid.

Fisk er viktig både for matforsyning og som grunnlag for økonomisk vekst. Foto: Gøril Trondsen Booth

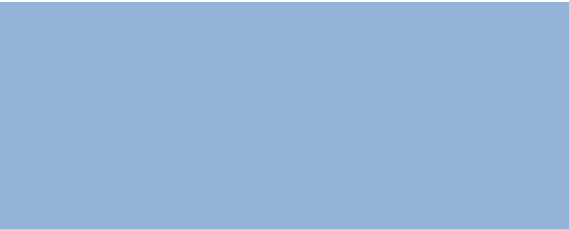
Eiendoms- og bedriftsregistre

Institusjonelle rammebetingelser er viktig for å tilrettelegge for næringsutvikling. Registrering av formelle rettigheter er av avgjørende betydning for en vel fungerende markedsøkonomi. I Mosambik støttet Norad i 2003 en prosess for modernisering av det nasjonale bedriftsregisteret.

Næringslivsordningene

Som grunnlag for en mulig fortsettelse av MatchMaking-programmene i Sri Lanka og Sør-Afrika ble det foretatt en evaluering av programmene i 2003. Evalueringen gir en positiv vurdering av programmene og den vil være grunnlaget for videreføringen av disse. For Sri Lanka ble programmet i 2003 utvidet til også å omfatte handel. Basert på erfaringene herfra vil det bli vurdert å inkludere handel i de øvrige MatchMaking-programmene. Norad vurderer MatchMaking-programmet som et viktig instrument for å skape interesse og muligheter for samarbeid mellom bedrifter i Norge og de respektive samarbeidsland, og programmet har gitt mange konkrete resultater.

Menneskerettigheter og støtte til urfolk

Fra Norges side tas det i utgangspunktet hensyn til menneskerettigheter i alt utviklingssamarbeid, som stat til stat samarbeid, næringslivssamarbeid, kultursamarbeid, institusjons-samarbeid og samarbeid med frivillige organisasjoner.

For ytterligere å fremme respekt for menneskerettighetene finansierer Norge også egne menneskerettighetsprosjekter. I dette arbeidet prioriteres prosjekter som styrker det sivile samfunn og differensierte medier. Urfolk er en sentral målgruppe i arbeidet med menneskerettigheter.

I stat til stat samarbeidet tar Norge utgangspunkt i hvilke konvensjoner samarbeidslandene har ratifisert og i hvilken grad internasjonale forpliktelser gjenspeiles i deres nasjonale lovverk og følges opp i praksis.

Norges samarbeidsland har ratifisert de aller fleste konvensjoner på menneskerettighetsområdet. Dette følges opp på ulike nivåer. Der det er inngått et stat til stat samarbeid gjennomføres jevnlig møter med samarbeidslandets myndigheter om utviklingssamarbeidet. Dette gir mulighet for dialog om menneskerettigheter i landet. For andre land tilstrebes ulike tilnærminger tilpasset de lokale forhold.

Det sivile samfunn

Støtten til det sivile samfunn, representert ved bl a norske, internasjonale og nasjonale frivillige organisasjoner, har i de senere år endret fokus fra basis i behov til basis i rettigheter.

De aktiviteter som gjennomføres av det sivile samfunn utgjør en viktig del av demokratiutviklingen i mange land. Det sivile samfunns styrke i dette arbeidet er at de kan arbeide inn mot allmenne grupper av befolkningen uten å være bundet av partiloyalitet eller bestemte politiske retninger. Dette bidrar til å sikre politisk og folkelig deltakelse i alle lag

av samfunnet, og spiller dermed en viktig rolle i utviklingen av demokratiske samfunn. Det vektlegges å støtte aktører med påvirkningskraft som identifiserer utfordringer nasjonalt, regionalt og internasjonalt som ikke har fått allmenn oppmerksomhet. Organisasjoner som fungerer som møteplass, motivator eller informasjonsspreder for fattige og utsatte grupper – gjerne over landegrensene – utgjør en viktig del av det sivile samfunn.

Media

Media har en sentral rolle som vaktbikkje og pågående kritiker med tanke på menneskerettigheter og demokratisk utvikling. Like viktig er deres arbeid med å få fram variert og pålitelig informasjon til befolkningen om disse temaene. Slik informasjon er vesentlig som basis for enkeltmenneskers mulighet til å kunne forme vel begrunnede egne meninger og dermed for utviklingen av et demokratisk samfunn. Det er viktig at informasjonen når så mange som mulig gjennom medier som er tilgjengelig for de fleste. I mange land er det for eksempel langt flere som har tilgang til radio enn de som nås via aviser eller fjernsyn.

Frie og allsidige medier er av grunnleggende betydning for dette arbeidet. Norge støtter noen organisasjoner som arbeider med opplæring og motivering av journalister, mens andre ser det som sin rolle å spre informasjon rundt demokratisering og rettigheter, både nasjonalt og globalt. Det legges vekt på høy kvalitetsstandard og god presse-etikk i dette arbeidet.

Foto: Ole Bernt Frøshaug

Urfolk

Norges innsats for urfolk i bistanden er forankret i ILO-konvensjonen nr. 169. Arbeidet skal bidra til anerkjennelse av urfolks grunnleggende rettigheter og styrke urfolks muligheter og evne til å fremme og forvalte sine interesser. Innsatsen overfor urfolk ses også i sammenheng med oppfølgingen av handlingsplanen fra toppmøtet i Johannesburg.

Norges urfolksinnsats kanaliseres i hovedsak via norske frivillige organisasjoner. Flere organisasjoner har gjennom mangeårig samarbeid med lokale urfolksorganisasjoner etablert en unik kompetanse på området; Regnskogsfondet i Brasil og Indonesia, Kirkens Nødhjelp i Botswana og SAIH i Nicaragua og Bolivia. Også samiske organisasjoner mottar støtte til prosjekter som fokuserer på urfolks rettigheter.

For øvrig støtter Norge International Work Group for Indigenous Affairs (IWGIA). Norad finansierer også en årlig urfolkskonferanse i regi av Senter for samiske studier ved Universitet i Tromsø. Det ytes også direkte støtte til urfolksorganisasjoner i Chile, Peru og Paraguay.

Hovedtyngden av samarbeidet omfatter støtte til styrking av urfolks rettigheter i Latin-Amerika, men norsk støtte til urfolk i Afrika og Asia har økt de siste årene. En betydelig del av samarbeidet omfatter styrking av urfolks egne organisasjoner, og inngår som del av samarbeidet for støtte til styrking av det sivile samfunn.

Jordrettigheter i Paraguay

I Paraguay støtter Norad fire organisasjoner som jobber i ulike urfolksamfunn, hovedsakelig i Chaco. Hovedproblemet er mangelen på eiendomsrett til jord. Jordfordelingen i Paraguay er en av de skjevste i verden. Mange indianere i Chaco arbeider under slavelignende forhold. Det har foregått en ekstremt raskt og kortsiktig utnyttelse av skogressursene i hele Paraguay. Flere av de indianergruppene har blitt presset ut av sine områder av tømmerselskaper som har kjøpt rettigheter til jorda deres av myndighetene. Resultatet er at indianerne blir trent sammen på reservatlignende områder, noe som har umuliggjort deres tradisjonelle levemåte med jakt og sanking.

En av de organisasjonene Norge støtter i dette arbeidet er Tierraviva, en gruppe jurister som fremmer indianersamfunns krav om jordrettigheter overfor myndighetene. De forsøker å drive fram de juridiske og administrative prosessene knyttet til gjenervervelse av jord. Siden 1994 har sju samfunn fra indianergruppen Enxet fått skjøter til jord gjennom Tierravivas arbeid. Motstanden mot å overføre jord til indianerne er stor i Paraguay, til tross for at indianerne har denne retten nedfelt i landets grunnlov og landet har ratifisert ILO-konvensjon 169 om urfolks rettigheter.

Langsiktig innsats for å bekjempe fattigdom må skje innen de rammer som miljø- og naturressursgrunnlaget setter.

De fattige er i langt større grad enn andre direkte avhengige av naturressursene, og bærekraftig ressursforvaltning så vel som tiltak mot miljøforringelse er derfor særlig viktig for fattige og utsatte befolkningsgrupper. Bedring av naturressursgrunnlaget er derfor et prioritert innsatsområde i Regjeringens handlingsplan "Kamp mot fattigdom". Oppfølgingen av Verdenstoppmøtet i Johannesburg, FNs Tusenårsmaal og nasjonale fattigdomsstrategier vil danne grunnlaget for norsk miljørettet bistand de kommende år.

Arbeidet med å følge opp anbefalingene fra Verdenstoppmøtet for bærekraftig utvikling (World Summit on Sustainable Development – WSSD) har stått sentralt i 2003. I Johannesburg forpliktet Norge seg til å bruke 375 millioner kroner ekstra i perioden 2003-2005 til oppfølging av konferansen innen vann- og sanitærsektoren, fornybar energi, jordbruk og biologisk mangfold. Totalt har mellom 700 og 800 mill kr er blitt brukt på denne typen prosjekter og programmer de siste årene.

Av de ekstra midlene er kun 34 millioner kroner blitt brukt i 2003. Dette skyldes at det tar tid å planlegge gode prosjekter, og Norad ønsker at mottakerlandet skal sitte i førersetet i planleggingen. I 2004 vil mange av de tiltak som var under planlegging i 2003 bli igangsatt.

Norge skal utvide og styrke den eksisterende porteføljen av prosjekter rettet mot vann- og sanitær, fornybar energi, jordbruk og biologisk mangfold i samarbeidslandene. Norge skal også finansiere flere større partnerskapsinitiativ av global og regional karakter slik som FNs miljøprogram (UNEP), New Partnership for Africa's Development (NEPAD) og forærkningskonvensjonens Globale Mekanisme.

Hovedtyngden av de ekstra midlene skal brukes til tiltak innen biologisk mangfold. Dette innsatsområdet har tradisjonelt fått liten andel av bistandsmidlene. Hovedfokuset er på Afrika Sør for Sahara. Dette området har størst andel fattige som er direkte avhengig av naturressursene for å opprettholde livsgrunnlaget sitt.

Norads miljøbistand i 2003 fordelt på region

Region	Miljørettede avtaler		Miljørettede utbetalinger	
	Antall	Andel	Utbetalt i 1000 NOK	Andel
Afrika	208	40,1 %	488 101	51,7 %
Asia	157	30,3 %	235 782	25,0 %
Europa	5	1,0 %	5 577	0,6 %
Globalt	46	8,9 %	68 005	7,2 %
Mellom-Amerika	94	18,1 %	104 274	11,1 %
Midt-Østen	7	1,3 %	39 911	4,2 %
Oceania	2	0,4 %	1 604	0,2 %

Noen av de prosjektene som fikk støtte i 2003 fra de ekstra midlene var:

- Utvidet støtte til et Vann- og sanitær program på landsbygda i Malawi
- Støtte til organisasjonen Water Supply and Sanitation Collaborative Council i deres arbeid med vannforsyning, hygiene, sanitærtiltak og lokal institusjonsbygging
- Støtte til Tadedo – en lokal organisasjon i Tanzania – som arbeider med å utvikle og introdusere energieffektive ovner på landsbygda i Tanzania
- Utvidet støtte til landsbyelektrifisering i Bangladesh
- Støtte til National Integrated Pest Management Programme i Nepal. Programmet går ut på å utvikle alternative måter å kontrollere angrep av skadedyr og sykdommer på planter, og å redusere bruken av forurensende plantevernmidler
- Støtte til utvikling og introdusering av “Conservation Farming” i Zambia. Dette er en dyrkingsmetode som gjør avlingene mindre utsatt for tørke, og er et svært lovende metode i forhold til områder som er utsatt for tilbakevendende tørke.
- Støtte til å bekjempe krypskyting i de ikke-komersielle nasjonalparkene i Zambia
- Støtte til kompetansebygging innenfor områdene genmodifiserte organismer (GMO) og biosikkerhet i Zambia

Norads samlede miljøbistand var i 2003 på 943 millioner kroner, fordelt på 519 avtaler. 46,4 prosent av avtalene er miljøspesifikke avtaler, dvs. rettet mot forbedring av det fysiske eller biologiske miljøet. 53,2 prosent er statistikkført som miljøintegrerte, dvs. hvor miljøhensyn er en av flere komponenter i avtalen. Miljøbistandens andel av det bilaterale bistandsbudsjettet var på 20,9 prosent i 2003. Det er en økning fra 16 prosent i 2002.

Farmers Meeting. Foto: Daniel van Gilst

40,1 prosent av Norads miljørettede samarbeidsavtaler i 2003 var med land i Afrika. 30,3 prosent var med land i Asia og 18,1 prosent var med land i Mellom-Amerika. Om lag 8,9 prosent av avtalene var regionale og globale tiltak.

Blant Norges hovedsamarbeidsland i 2003 var miljø fremhevet som et prioritert satsningsområde i Tanzania og Zambia. Blant andre samarbeidsland er miljø et prioritert tema i Indonesia og Kina. I tillegg er miljø et viktig fokus i Sør-Afrika og Mellom-Amerika.

Redusere industriforurensing

I Zambia samarbeider det statlige miljøtilsynet med norske Statens Forurensingstilsyn (SFT) og Det norske Veritas (DNV) for å regulere luftforurensing, overvåke forurensede elver og kontrollere vannforurensing. SFT har bidratt til å utvikle regelverk og konsesjoner, og gitt opplæring i å håndtere avfall. DNV har bidratt til å bygge opp rådgiving til industrien for renere produksjon. Det er også etablert et informasjonssystem. Norad har støttet samarbeidet med 4,1 millioner kroner i perioden 2003-2004.

Andel av befolkningen med tilgang til bedre drikkevann, by og landsbygd

Verden	1990	2000
totalt	77	82
by	94	95
landsbygd	64	71
Nord-Afrika	86	90
Afrika sør for Sahara	54	58
Øst-Asia	71	76
Sør/sentral Asia	72	85
Sør-øst Asia	72	78
Vest-Asia	n.a.	82
Latin-Amerika og Karibia	82	86
Oceania	40	48

Kvinner og likestilling

Om lag én tredjedel av det norske bilaterale utviklingsbudsjettet ivaretar spesielt hensynet til kvinner og likestilling.

Norads støtte til arbeidet med å styrke kvinners stilling og hensynet til likestilling blir ivaretatt gjennom programmer innen flere områder, som helse og utdanningssektoren, gjennom direkte støtte til tiltak for å styrke kvinners rettigheter og kvinners deltagelse i beslutnings- og inntekts-givende prosesser. Svært mye av arbeidet med å styrke kvinners rettigheter og ivareta hensynet til likestilling innen utviklings-samarbeid ivaretas innenfor rammen av den norske støtten til styresett i våre samarbeidsland.

Kvinner er en sentral og viktig målgruppe i Norges arbeid for fattigdomsreduksjon, og FNs Tusenårsmål utgjør i stor grad rammen for innsatsen. For å nå det overordnede målet om å redusere andelen mennesker som lever i fattigdommen i verden, er det avgjørende at arbeidet blir rettet inn mot å styrke kvinners stilling og kvinners rettigheter. I lys av dette har Tusenårserklæringen et eget mål for det internasjonale samfunns forpliktelse til å fremme likestilling og styrke kvinners stilling. Fokus på kvinner er nødvendig også for å nå nesten alle de andre Tusenårsmålene.

Tusenårsmålet for fremming av likestilling og styrking av kvinners posisjon er å eliminere kjønnsforskjeller i grunn- og videregående utdanning innen 2005 – og på andre nivåer ikke senere enn i 2015. Utdanning er vurdert som det fremste virkemiddelet for å styrke kvinners stilling og er et av de viktigste innsatsområdene i kampen mot fattigdom. I den store norske støtten til utdanningssektoren i Zambia legges det eksempelvis særlig vekt på å overvåke andelen jenter som får tilgang til skolegang.

Flere av tusenårsmålene bygger på betydningen av helserettet innsats i utviklingsarbeidet. Både målet om å redusere barnedødelighet, å bedre mødres helse, med særlig vekt på reproduktive rettigheter samt bekjempe hiv/aids, malaria og andre sykdommer, er spesielt viktig med tanke på en kvinnerettet innsats. En relativt stor andel av Norads totale støtte til helse-sektoren i 2003 var rettet mot kvinner. Helsetiltak rettet direkte mot kvinner var i stor grad tiltak innen reproduktiv helse. Mye arbeid blir også gjort for å følge opp regjeringens plan for det internasjonale arbeidet mot kjønnslemlestelse av jenter. I Etiopia vil Norge i 2004 fokusere arbeidet innen menneskerettigheter på kjønns-basert diskriminering, og her ønsker Norge å ha en oppfølging av det internasjonale arbeidet mot kjønnslemlestelse.

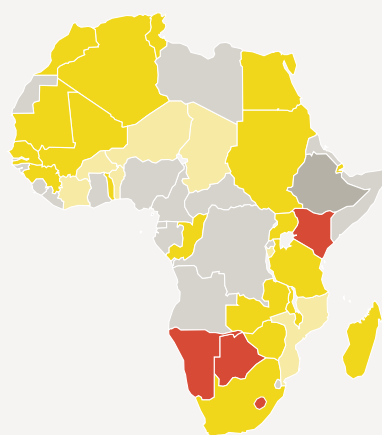
En av indikatorene for Tusenårsmålet på likestilling, er kvinners deltakelse i samfunnsøkonomien. Muligheter for økonomisk vekst er en viktig del i arbeidet for å redusere fattigdom, og kvinners rolle både innen næringsutvikling og jordbrukssektoren er derfor viktig for å styrke kvinners mulighet til økonomisk trygghet og selvstendighet. Som et ledd i å styrke kvinners økonomiske stilling har Norad i Tanzania støttet det velrenommerte mikrofinans-programmet PRIDE, der omkring 60 prosent av lånetakerne er kvinner. En stor del av sysselsettingen i Norges samarbeidsland er innen uformell sektor. Her finner vi en majoritet av fattige, og en høy andel kvinner. Opplæring og rådgivning til kvinner omkring markeds- og kredittmuligheter har vist seg å være viktige bidrag til å bedre kvinners økonomiske og sosiale kår, for eksempel i Bangladesh og India. Menneskehandel – internasjonalt kalt "trafficking" – er et problem som har fått stadig økende oppmerksomhet i det internasjonale samarbeidet. Som ledd i bekjempelsen av organisert kriminalitet over grensene har det vært satt i gang en rekke aktiviteter for å kaste lys over denne problematikken. Særlig har det vært fokus på å sikre de mest utsatte

og sårbare grupper som rammes av menneskehandelen, kvinner og barn. Norad har i 2003 – som et ledd i oppfølging av regjeringens Handlingsplan mot handel med kvinner og barn – primært fokusert på generelle forebyggende tiltak. Den største delen av den norske støtten gikk gjennom norske frivillige organisasjoner, der Redd Barna er største mottager. Ellers gikk det også støtte til direkte samarbeid med myndigheter og internasjonale organisasjoner som UNICEF. Mens sørøst Europa er den region som mottar den største andelen av den norske støtten, er det i Asia det er flest norskstøttede tiltak. Norge arbeider med kvinneverdsettet bistand både gjennom integrering av kvinne- og likestillingsperspektivet i utviklings-samarbeidet, og gjennom særskilte kvinneverdsettete tiltak. Integrering av hensynet til kvinner og likestilling i utviklingsarbeidet er nødvendig for å nå målet om å sikre kvinner og menns like rettigheter og muligheter. Det er fortsatt nødvendig å støtte tiltak direkte rettet mot å styrke kvinners stilling i Norges samarbeidsland. Også i 2003 har arbeidet vært fokusert på å styrke kvinners stilling innen alle sektorer, med særlig vekt på blant annet utdanning, befolkningspolitikk, reproduktiv helse og godt styresett.

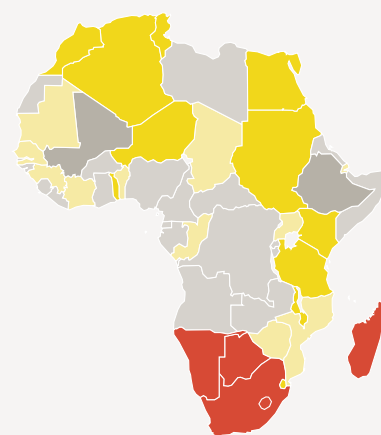
Norad har støttet samarbeidslandenes arbeid med å innfri sine egne internasjonale politiske og juridiske forpliktelser i forhold til FNs Kvinnekonvensjon og i oppfølgingen av Kvinnekonferansen i Beijing. I mange land går støtten til integrering av likestilling gjennom styrking av statlige institusjoner med et særlig nasjonalt oppfølgingsansvar på dette feltet. I Pakistan og i Malawi støtter Norge statlige institusjoner med særlig ansvarlig for koordinering og oppfølging av likestillingsarbeidet. I Bangladesh og Zambia blir støtten i all hovedsak kanalisert gjennom organisasjoner i det sivile samfunn.

Tusenårs mål nr 3: Likestilling skal fremmes og kvinners posisjon styrkes. Kjønnforskjeller i grunn- og videregående utdanning skal elimineres.

Eliminering av kjønnforskjeller i grunnutdanning

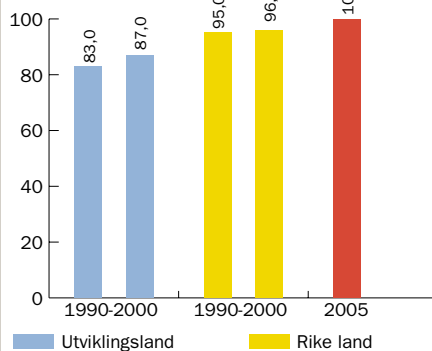
Eliminering av kjønnforskjeller i videregående utdanning

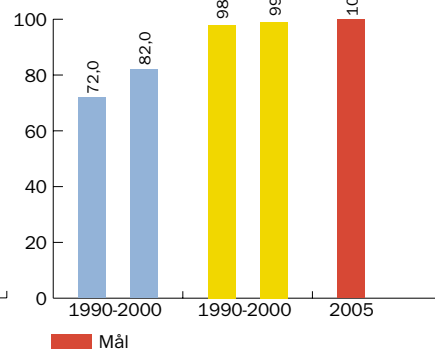
Oppnådd I rute Langt etter Dårligere Ingen data Kilde UNDP.

Kjønnforskjeller ved innskrivning i grunnskoler og videregående skoler

Grunnskoler

Videregående skoler

Antallet jenter per 100 gutter innskrevet i skolen. Kilde: Generalsekretærens rapport om Tusenårsmålene, 2002.

Med nye samarbeidsformer som sektorstøtte og budsjettstøtte blir det viktig å videreutvikle modeller for integrering av hensynet til kvinner og likestilling. Flere av Norges samarbeidsland har begynt å ta hensyn til kvinner og likestilling i sine nasjonale planer for fattigdomsreduksjon, og Norge har vært aktiv deltaker i enkelte av disse prosessene. I Pakistan har regjeringen som et direkte resultat av finansielle bidrag fra canadiske CIDA og

Norad gått inn for å institusjonalisere "gender budgeting" i forbindelse med utviklingen av landets fattigdomsstrategi. Også i Zambia er "gender budgeting" godt i gang, med et likestillingsorientert statsbudsjett som mål for det statlige likestillingsarbeidet. I Uganda har kjønn vært et sentralt tema i den pågående revisjonen av den nasjonale fattigdomsstrategien.

Infrastruktur og energi

Næringslivet trenger god fysisk infrastruktur. En effektiv og tilgjengelig infrastruktur reduserer produksjons- og transaksjonskostnader, og øker produktivitet og internasjonal konkurransekraft.

I mange fattige land utnyttes ofte ikke rimelige og gode produkter kommersielt på grunn av dårlig fysisk infrastruktur – ikke minst i transportsektoren. Norge har lang erfaring i innsats for å utvikle sentral fysisk infrastruktur i samarbeidslandene, både innen kraftforsyning, vegutbygging, havner, vannforvaltning og teletjenester.

Store investeringer i infrastruktur i mange land har ikke blitt fulgt opp med nødvendig vedlikehold, og store verdier har gått tapt. Dette skyldes både svake institusjoner med mangel på kvalifisert personell, manglende avsetning av midler til vedlikehold og ineffektive institusjonelle rammevilkår. Mange utviklingsland planlegger, eller er i gang med, å gjennomføre viktige institusjonelle og økonomiske restrukturingsprosesser. Dette omfatter ofte effektivisering av forvaltningen, nødvendige regulering av sektorene, klargjøring av statens rolle, økt bruk av privat sektor (f.eks. ved statlig/privat eierskap), og desentralisering av beslutnings- og ansvarsområder. Norge bidrar gjennom å formidle kompetanse og erfaringer innen sektorer hvor vi har betydelig kompetanse og gode erfaringer fra norsk forvaltning. Norge bidrar også med støtte til investeringer.

Øst-Timor

Øst-Timor har anmodet om norsk støtte på energisektoren. Dette dreier seg både om petroleums- og kraftsektoren. Det har spesielt vært den norske erfaringen og kompetansen innen forvaltning og utvikling av vannkraft og off-shore petroleum som er av interesse. Utnyttelse av petroleumsressursene, både de påviste og de man anser det som sannsynlig å finne, vil utgjøre hovedstammen av den nye statens inntektsstrøm, og dermed danne

grunnlaget for at staten kan ivareta sitt ansvar for de sosiale sektorene.

Sammen med petroleumssektoren vil en forsvarlig drevet kraftsektor legge grunnlaget for utvikling av industri og annen økonomisk virksomhet.

Den norske støtten skjer gjennom institusjonelle kontrakter mellom myndighetene på Øst-Timor og Oljedirektoratet og NVE i Norge. Disse kontraktene strekker seg over flere år, og har som hovedmål å bygge opp den nasjonale forvaltningen. Resultater viser seg allerede. På petroleumssiden er grunnlaget for formelle forhandlinger med Australia om delelinje på plass.

Mosambik

Norge har helt siden landets frigjøring hatt et nært samarbeid med Mosambik på energisektoren. Samarbeidet har dekket både petroleums- og kraftsektoren. Som for Øst-Timor har samarbeidet skjedd gjennom langsiktige institusjonelle kontrakter, i tillegg til støtte til konkrete prioriterte prosjekter.

På petroleumssektoren har samarbeidet gjennom en institusjonell kontrakt med Oljedirektoratet bidratt til oppbyggingen av et nasjonalt petroleumsdirektorat og til at et naturgassfelt, Pande, har blitt påvist å være kommersielt interessant. Støtten har bidratt sterkt til at gassfeltet om kort tid kan tas i kommersiell bruk, noe som blant annet innebærer eksport av gass til Sør-Afrika.

Regionalt kraftsamarbeid

Gjennom støtte til energisektoren i det sørlige Afrika gjennom SADC over en årrekke, har Norge bidratt til at Southern African Power Pool er formelt etablert. Denne kraftpoolen har bl a ansvar for å utvikle det regionale kraftsamarbeidet i det sørlige Afrika. Norge stiller kompetanse og erfaring fra NVE og fra NordPool (det nordiske kraftmarkedet) til disposisjon. Støtten er et ledd i en større, koordinert innsats som støttes av Verdensbanken.

Filippinene

Norge har i flere år støttet maritim utdanning på Filippinene, spesielt oppfyllelse av nye IMO-konvensjoner, og det sentrale apparatet som skal til for å kontrollere og godkjenne utdanningen. I alt har Norge finansiert dette med 12 millioner kroner i løpet av de siste 5 årene. Filippinsk bemanning står for 20 prosent av verdens handelsflåte. Den årlige inntjeningen av valuta til Filippinene fra sjøfolk fra skolen er på 2,5 milliarder kroner (1998 tall). Som en avslutning av den norske støtten til filippinske sjøfartsmyndigheter bidrar Norad med teknisk assistanse til etablering av et system for fjernundervisning av sjøfolk.

Nepal

Norad har støttet et program i regi av FN's matvareprogram med bygging av små bygdeveger i de fattige avsidesliggende områdene i Vest-Nepal gjennom et "Food for Work" program. Programmet er en del av satsningen på å nå ut med basistjenester og aktiviteter for å dempe den pågående konflikten i landet. Programmet synliggjør også den store betydningen av en basisinfrastruktur i disse utilgjengelige områdene hvor det kan være opptil flere dagers gange til nærmeste veg. Undersøkelser viser at prisene på basisvarer som f. eks ris, salt og sukker sank med ca 25 prosent i de områdene hvor en fikk veg.

Foto: Ole Bernt Frøshaug

I tillegg til å være forutsetning for næringsutvikling, er investeringer i infrastruktur som kraftsektor og telesektor også av stor betydning i seg selv, slik som Telenors investering i Grameen Phone i Bangladesh er et godt eksempel på.

Foto: Norad

Utdanning

FNs tusenårsmål fastsetter at alle skal ha et grunnleggende utdanningstilbud innen 2015.

Utdanning gir mulighet for å lære, utnytte egne ressurser, få innsikt og innflytelse i samfunnet. Utdanning på videregående og høyere nivå er sentralt for utvikling av kunnskap, kompetanse og utforming av nasjonal politikk. Internasjonalt er det en sterk satsing på grunnutdanning for alle. Og det trengs: Det er over hundre millioner barn i skolepliktig alder som ikke går på skole. Rundt 860 millioner mennesker er analfabeter.

I de fleste land sør for Sahara har mindre enn 5 prosent av befolkningen tilgang til høyere utdanning. I ca halvparten av disse landene slutter hvert fjerde barn før de har nådd 5. klasse. Dette er ofte for å arbeide istedenfor å gå på skolen. Mer yrkesrettet utdanning vil kvalifisere dem bedre for arbeidsmarkedet og samtidig gi bedre grunnlag for lokal næringsutvikling.

Mange av de fattigste landene har verken nok penger eller administrativ kapasitet til å utvikle og forvalte et tilfredsstillende utdanningssystem. Styrking av utdanningssystemenes kapasitet på alle nivåer er derfor viktig. Undersøkelser viser at effektiviteten i utdanningssystemene i samarbeidslandene gjennomgående er lav. I Zambia viser en undersøkelse at under 30 prosent av elevene som går ut av grunnskolen vil nå et minimum av leseferdigheter og under 5 prosent nå ønskelig nivå. Tiltak for å bedre kvaliteten og stimulere til mer effektiv bruk av ressursene i utdanningssystemene vil derfor være avgjørende for å sikre utdanning for alle. UNESCOs "Monitoring Report" gir en grundig gjennomgang av status for den internasjonale satsingen på utdanning.

Hovedkonklusjonen er at dersom utviklingen følger i samme spor som hittil, vil en stor del av verdens befolkning fremdeles ikke ha tilgang til utdanning i 2015. For at tusenårsmålene skal nås, er det behov på 5,6 milliarder USD ekstra i internasjonal bistand. Norge har som mål at 15 prosent av den samlede bistanden skal gå til utdanning innen 2005. I Utenriksdepartementets nye utdanningsstrategi vektlegges utdanning som en menneskerett og støtte til utdanningstiltak for jenter, svakstilte og marginaliserte grupper gis spesiell oppmerksomhet. Utdanningssektoren i mange samarbeidsland er også alvorlig rammet av hiv/aids epidemien. Utviklingen av hiv/aids vil i flere samarbeidsland marginalisere grupper av barn.

Norads utdanningssamarbeid har ligget stabilt på 13 – 14 prosent av etatens samlede bistand i de senere år, men økte til 16,1 prosent i 2003. Dette henger sammen med at støtten til grunnutdanning har økt. Støtten til videregående utdanning falt imidlertid fra 2002 til 2003. Dersom yrkesrettet utdanning, som ikke rapporteres til OECDs utviklingskomité DAC som utdanning, også tas med, ligger andelen på 18 prosent for 2003. For høyere utdanning er de mest betydelige innsatsene rammeavtaler med universitetene i Sør-Afrika, Tanzania og Uganda samt Norads stipendprogram.

Norge er en verdsatt dialogpartner i utdanningssammenheng bl a på grunn av vår sterke vektlegging av mottakeransvaret og viktigheten av å få frem mottakers røst i dialogen, og fordi Norge ikke representerer en stormakt eller en tidligere kolonimakt. Det norske skolesystemet med vektlegging av enhetsskolen har bidratt til utvikling av

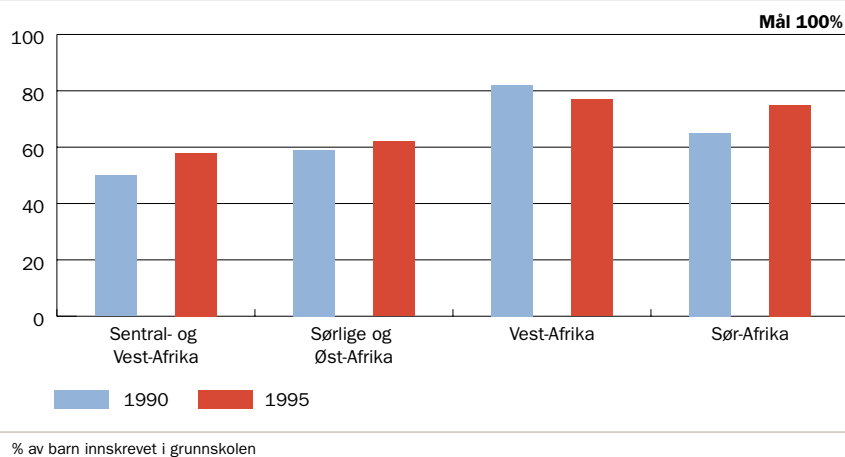
særlig kompetanse innenfor en rekke områder med relevans for utvikling av skolesektoren i utviklingsland. Systemutvikling på basis av integrert undervisning, likestillingsproblematikk, spesialundervisning, morsmålsundervisning, tospråklig utdanning, pensumutvikling med lokal tilpasning og fådelte skoler vil være viktige bidrag fra norsk side.

Ulike samarbeidsformer i ulike land

På utdanningssektoren er det etablert flere sektorprogrammer der norske bistandspenger går inn i samarbeidslandets utdanningsprogram og faglige ressurser disponeres av utdanningsmyndighetene i samarbeidslandet. Det arbeides for økt bruk av sektorprogram innenfor utdannings-samarbeidet. En annen ønsket finansieringskanal er budsjettstøtte, der de norske pengene går inn i samarbeidslandets statsbudsjett og disponeres av myndighetene i henhold til deres nasjonale prioriteringer. God planlegging i form av strategier og budsjetter er viktig. Økte pengestrømmer, utbetalingspress og mulighetene for korrupsjon, krever transparente og robuste finansieringssystemer. Koordinering med samarbeidslandenes myndigheter og andre givere i slike samarbeidsrelasjoner er svært ressurskrevende. Mye tid går med til prosesser på sentralt nivå og mindre tid brukes til oppfølging i felt og vurdering av virkningene for brukerne.

Utdanningssektoren er prioritert satsingsområde i Tanzania, Zambia, Nepal og Bangladesh. I disse landene deltar Norge i sektorprogrammer sammen med myndighetene og andre givere. I Vietnam tas det også sikte for å gå inn i sektor-satsing. Det gis også støtte til flere utdannings-tiltak i Uganda samt til enkelte tiltak i Malawi. I Mosambik er det ikke egne utdanningsprosjekter, men der gis generell budsjettstøtte som i prinsippet også dekker utdanningssektoren. Også i Pakistan er utdanning et prioritert satsingsområde. I Madagaskar, Angola, Guatemala og Mali gis det prosjekttrettet støtte, til dels i

Barn i grunnskolen

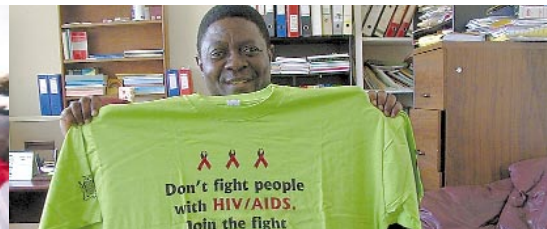
samarbeid med multilaterale organisasjoner. Det arbeides for å identifisere nye land med utdanning som satsingssektor. I Afghanistan er støtten til utdanning under utvikling. Sudan vil være et aktuelt land for økt satsing på utdanningssektoren dersom de politiske forhold muliggjør økt samarbeid. I flere av landene hvor utdanning kan være aktuell satsingssektor, har krig og interne konflikter ødelagt eller forhindret utviklingen av en fungerende utdanningsforvaltning.

Utdanningsbistand gis hovedsakelig i form av stat til stat bistand. Norads støtte gjennom frivillige organisasjoner utgjorde 31 prosent av utdanningsbistanden i 2003. Dette tilsvarte ca. 232 millioner kroner. De frivillige organisasjonene har en viktig oppgave med å prøve ut alternative måter å organisere undervisning og utdanning på. Norad ønsker å bidra til oppsummering av erfaringer man har med alternative opplæring. Norad vil også vurdere nærmere hvordan slikt forsøks- og utviklingsarbeid kan kobles til sektorprogrammer. Støtten på videregående nivå har i stor grad vært i regi av frivillige organisasjoner, men i økende grad vil sektorprogrammene for utdanning også omfatte videregående skolenivå slik som tilfelle er i det nye sektorprogrammet i Zambia.

Gir resultater:

Norge har siden 1998 bidratt til Nepals grunnutdanningsprogram. En gjennomgang viste 60 prosents måloppnåelse for programmet. Myndighetene i Nepal har innsett at FNs tusenårs-mål om at alle skal ha et grunnskoletilbud innen 2015 er et meget ambisiøst mål for landet. Nepals ambisjon er å nå målet om utdanning for alle innen år 2020. Nepal er på god vei til å nå dette målet, men det vil kreve ekstra innsats fra alle som arbeider innenfor skolesystemet, fra lokalsamfunnet, fra foreldrene og fra land og organisasjoner som bidrar med penger og faglig hjelp til utdanningssystemet. Andelen barn som ble innskrevet i grunnskolen i siste femårsperiode har økt fra 69 til 82 prosent. Ambisjonen for de neste fem årene er at andelen skal øke til 90 prosent. Det er de siste 15–20 prosentene av barna som i dag ikke går på skolen, som det er vanskeligst å få tak i. Andelen som slutter på skolen for tidlig, er redusert fra 19,2 prosent til 14,5 prosent. 54 prosent gjennomfører nå grunnskolen på normal tid, mot 40 prosent i 1998.

Hiv/aids

Aids-epidemien representerer en global og gjennomgripende katastrofe som truer med å undergrave utviklingen i mange land, og er en av de største utfordringene for menneskeheten i dag.

Ved utgangen av 2003 anslo FNs aids-program (UNAIDS) at ca 40 millioner mennesker er smittet av hiv. Omlag 3 millioner mennesker døde av aids i 2003. Antallet nysmittede var rundt 5 millioner, hvorav ca 700 000 barn.

Unge kvinner er spesielt utsatt for hiv-smitte. FN regner med at 13 millioner barn har blitt foreldreløse på grunn av aids. Landene i Afrika sør for Sahara er fortsatt hardest rammet. I Botswana regner man med at opp mot 40 prosent av befolkningen er smittet. Men også land i Asia og Øst-Europa rammes nå med økende kraft. UNAIDS regner med at situasjonen fremdeles vil forverres før den eventuelt kan snu. Hiv/aids-epidemien står i en særstilling i forhold til FNs tusenårs mål: Ett av målene er å stoppe og reversere spredningen av hiv/aids og andre sykdommer som truer menneskeheten innen 2015. Samtidig er epidemien i seg selv et hinder for å nå også de andre målene.

I land hvor kampen mot hiv/aids lenge har vært på dagsorden viser statistikken at epidemien flere steder er i ferd med å flate ut. Dette viser at langsiktig satsing gir resultater. Nøkkelfaktorer for en vellykket strategi mot aids er sterk politisk ledelse, åpenhet om situasjonen og et bredt partnerskap med aktører på alle nivåer.

Norges innsats

Kampen mot hiv/aids står sentralt i norsk utviklingspolitikk. Hovedvekten av hiv/aids bistanden går til det sørlige Afrika. Norge brukte 977,7 millioner kroner av sin bilaterale bistand i 2003 til aids-relaterte tiltak internasjonalt. Av det totale beløpet gikk 434,0 (44,4 prosent) millioner kroner til aidsspesifikke tiltak.

Norske midler til kampen mot hiv/aids blir kanalisert både gjennom stat-til-stat bistand, de store FN-organisasjonene, globale fond og frivillige organisasjoner. I tillegg skal også hiv/aids-perspektivet integreres i alle programmer vi støtter der det er relevant, f.eks i utdanningsprogrammer og vegprogrammer.

Stigma og diskriminering

Stigmatisering og diskriminering av personer med hiv utgjør et av de største hindrene både for forebygging og behandling. Derfor har UNAIDS hatt dette som hovedtema for hiv/aids-arbeidet i 2002 og 2003. Stigmaet og skammen knyttet til hiv/aids vanskeliggjør åpen debatt, hemmer informasjonsarbeidet og skremmer folk fra å teste seg. Grunnene er bl.a. manglende informasjon, ulike myter om hvordan hiv smitter, fordommer og holdninger til seksualitet. Dette har ført til at statsledere og politikere ikke i tilstrekkelig grad har tatt epidemien på alvor.

Forebygging vs behandling

Den globale innsatsen mot hiv/aids har hittil vært fokusert på forebygging, særlig fordi medisinsk behandling har vært for dyrt. I den senere tid har nye aidsmedisiner kommet på markedet, og prisene har gått ned etter påtrykk fra flere hold. Retten til behandling er nå høyt på den internasjonale agendaen. Behandling av og omsorg for personer med hiv reduserer de enorme sosiale og økonomiske konsekvensene av epidemien, og er samtidig et viktig virkemiddel i forebyggingsarbeidet.

Diskusjonen internasjonalt har nå gått fra hvorvidt vi skal støtte dyre behandlingskomponenter i aidsprogrammer til hvordan vi skal klare det. I Afrika har kun 1 prosent av de hivsmittede tilgang til behandling. Verdens helseorganisasjon (WHO) har satt seg et mål at tre millioner hivsmittede skal få behandling innen 2005.

Det er flere utfordringer knyttet til medisinsk behandling av hiv. Mange er redde for at den store satsningen på behandling vil gå på bekostning av forebygging.

Eksempler fra norsk utviklingssamarbeid

- Norge samarbeider med en rekke land i kampen mot hiv/aids. Malawi er ett av Norges sju hovedsamarbeidsland og ligger i det sørlige Afrika. Hiv/aids er en av fire hovedsektorer i Norges utviklingssamarbeid med Malawi. Zambia er også et hovedsamarbeidsland med en stor hiv/aidsportefølje. Begge disse landene er hardt rammet av fattigdom og hiv/aids. Norge har bidratt aktivt til at landene skal utvikle nasjonale aidsprogram som også andre givere kan gå inn og støtte.
- I Malawi støtter Norge et nytt stort nasjonalt aidsprogram sammen med andre internasjonale givere, deriblant Det globale fondet for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria (GFATM). Norge, som også administrerer Sveriges bistand til Malawi, skal bidra med over 50 mill. kroner de neste tre årene til programmet. Malawis nasjonale aidsprogram legger opp til en storstilt opptrapping av tilbudet av aidsbehandling. Forebygging er også høyt prioritert i programmet. Innen 2008 skal andelen som får frivillig rådgivning og testing øke fra 1,5 prosent av befolkningen til minst 10 prosent.
- Norge støtter hiv/aidsarbeidet i Malawi også gjennom andre kanaler. Kirkens Nødhjelp får midler til å samarbeide med kirkene i Malawi, som driver 40 prosent av helsetjenesten i landet. Norge støtter også organisasjonen Banja La Mtsogolo, som driver med forebygging rettet mot ungdom og som har 29 klinikker over hele landet.

Regional HIV/AIDS statistics and features, end of 2003

Kilde: UNDP

	Adults & children living with HIV/AIDS	Adults & children newly infected with HIV	Adult prevalence rate (%)*	Adult & child deaths due to AIDS
Sub-Saharan Africa	25.0-28.2 million	3.0-3.4 million	7.5-8.5	2.2-2.4 million
North Africa & Middle East	470 000-730 000	43 000-67 000	0.2-0.4	35 000-50 000
South and South-East Asia	4.6-8.2 million	610 000-1.1 million	0.4-0.8	330 000-590 000
East Asia & Pacific	700 000-1.3 million	150 000-270 000	0.1-0.1	32 000-58 000
Latin America	1.3-1.9 million	120 000-180 000	0.5-0.7	49 000-70 000
Caribbean	350 000-590 000	45 000-80 000	1.9-3.1	30 000-50 000
Eastern Europe & Central Asia	1.2-1.8 million	180 000-280 000	0.5-0.9	23 000-37 000
Western Europe	520 000-680 000	30 000-40 000	0.3-0.3	2 600-3 400
North America	790 000-1.2 million	36 000-54 000	0.5-0.7	12 000-18 000
Australia & New Zealand	12 000-18 000	700-1000	0.1-0.1	<100
Total	40 million (34-46 million)	5 million (4.2-5.8 million)	1.1% (0.9-1.3)	3 million (2.5-3.5 million)

- I Zambia er Norge en aktiv samarbeidspartner for det nasjonale aidsrådet som skal koordinere innsatsen i landet. Norge har vært med på å bygge opp Zambias nasjonale aidsnettverk (ZAN), som har 300 medlemsorganisasjoner. ZAN etablerer et søknadsbasert tilskuddssystem som skal kanalisere midler til organisasjoner på lokalplanet.
- I flere samarbeidsland støtter Norge store byggearbeider blant annet innen veg og vannkraft. Slike anlegg samler mange menn over lengre perioder, noe som ofte bringer med seg økt prostitusjon. Lokale forebyggende tiltak på anleggsområder har vist gode resultater.
- Under transport av nødhjelp i Malawi har man eksperimentert med å ansette sjåførens ektefelle slik at de begge reiser sammen, for å unngå at transportveiene også blir smitteveier.
- Norge bidrar også med midler gjennom FN og de globale fondene. Norge planlegger i 2004 å bidra med 115 millioner kroner til UNAIDS, 125 millioner til Det globale fondet for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria (GFATM) og 15 millioner til Det internasjonale aidsvaksineinitiativet (IAVI).

Utfordringer som Norge har særlig fokus på

- Beskytte og hjelpe foreldrelose barn
- Hindre smitte fra mor til barn
- Forebygging blant ungdommer
- Oppmuntre menn til aktivt engasjement i kampen mot hiv/aids og fremme mennens ansvar
- Utvikle og støtte strategier som fokuserer på arbeidsplassen og arbeidsmiljøet i samarbeid med næringsliv, fagforeninger og den uformelle sektoren
- Motvirke sosial ekskludering og stigmatisering forbundet med hiv/aids, og fokus på menneskerettigheter for personer med hiv
- Gjøre behandlingsmulighetene billigere og lettere tilgjengelige
- Bidra til å utvikle fungerende nasjonale aids institusjoner og til koordinering og harmonisering av innsatsene på landnivå

Godt styresett

Godt styresett innebærer god forvaltning av økonomiske ressurser, en ansvarlig økonomisk politikk og aktiv bekjempelse av korrupsjon.

Godt styresett er en sentral forutsetning for et godt og effektivt utviklingssamarbeid. Et godt styresett kjennetegnes ved en fungerende rettsstat og en økonomisk politikk som bidrar til å bekjempe fattigdom.

Fagområdet styresett omfatter:

- demokrati, inkl. støtte til nasjonal forsamlinger, valg, uavhengige medier
- forvaltningsreformer og desentralisering
- anti-korrupsjonsarbeid
- fredsbygging, postkonflikt bistand og GAP problematikk
- institusjonelle forhold og institusjonell bærekraft ved programmer og prosjekter
- rettsstat og rettsreform
- menneskerettigheter
- kvinner og likestilling
- sivil samfunns utvikling
- offentlig finansforvaltning

Bistand til godt styresett skjer gjennom alle kanaler som Norge bruker; gjennom bilateral stat til stat bistand, via frivillige organisasjoner og gjennom multilateral bistand. Godt styresett har en sentral plass i de politiske føringene for norsk bistand, og skal være et innsatsområde i *alle* samarbeidsland. I hovedsamarbeidslandene og de fleste sentrale samarbeidsland har de norske ambassadene ambisjoner om å følge aktivt med i nasjonale reformprosesser. Gjennom policydialogen med myndighetene og andre givere, er det mulig å være en pådriver for reform. Muligheten for å ha en konstruktiv dialog med myndighetene gjør at bistanden i stor grad knyttes opp mot landenes egne reformprosesser, gjennom finansiell støtte til finansforvaltning, desentralisering, forvaltningsreformer og sektorprogrammer.

Støtten til aktører i det sivile samfunn er også betydelig, og mange ambassader ønsker å bruke den strategisk til å styrke endringsagenter i samfunnet. I andre stabile land, hvor utviklingssamarbeid er mer begrenset, er innsatsen gjerne prosjektpreget og i større grad konsentrert rundt støtte til det sivile samfunnet.

Bistand til land i konflikt eller til land som nettopp har kommet ut av konflikt er viktig. Det er nødvendig å tenke gjennom innretningen av bistandsprogrammene i lys av situasjonen. Et gjennomgående trekk ved land som i varierende grad er i konflikt eller postkonflikt, er usikkerheten knyttet til hele bistandsplanleggningen og vanskelighetene med å etablere stabile og forutsigbare rammer rundt innsatsen. Her er det behov for å kunne velge fleksible løsninger og alternative kanaler, samtidig som man tenker langsiktig i forhold til fattigdomsreduksjon.

Behovet for å finne fredelige løsninger er sentralt i utviklingssamarbeidet og tilknytningen til godt styresett skjer i stor grad gjennom å fokusere på slike løsninger. Styresettdimensjonen er konsentrert rundt tiltak knyttet til menneskerettigheter, fred og forsoning. Kompetanseoppbygging i justissektoren og rettsstaten vektlegges samt konkret freds- og forsoningsarbeid knyttet til demobilisering, mineryddingsprogrammer etc.

Grasrota må med:

I Pakistan støtter Norad blant annet kvinner som daglig møtes i private hjem for å få lese og skriveopplæring gjennom organisasjonen Working Women Organisation. De lærer også om menneskerettigheter og hvordan de kan framføre disse i møte med lokale styresmakter. Organisasjonen hjelper også kvinnene med å få solgt varene de produserer i hjemmene sine på markedet. Under det siste lokalvalget i Pakistan var målet å få 33 prosent kvinner inn i kommunestyrene. Det greide de. Problemet er at svært mange av disse kvinnene verken kan lese eller skrive og de har heller ikke penger til bussen for å komme på kommunestyremøtene. Norad støtter nå opplæringsprogrammer for disse kvinnene.

I Tanzania har Norge, sammen med en rekke andre givere, støttet den nasjonale lokalforvaltningsreformen. Reformen tar sikte på å overføre det politiske og forvaltningsmessige ansvaret for all tjenesteyting til distriktene. Reformen har pågått siden 1998 og selv om prosessen har gått sakte, har mange distrikter etter hvert bygd opp en rimelig god kapasitet og kompetanse for å ivareta de oppgavene som blir pålagt dem. En viktig del av reformen har vært oppbygging av finansforvaltningskunnskap på lokalt plan. Her har mange distrikter nå innført databaserte systemer og rutiner som medfører en betydelig bedre kontroll med og oppfølging av økonomistyringen i distriktene. Planleggingskapasiteten er også blitt forbedret, selv om mange distrikter fremdeles er relativt svake. I samhandling med andre sektorbaserte desentraliseringsreformer, blant annet innenfor helse og utdanning, har det skjedd relativt store endringer i tjenestetilbudet på lokalt plan i de senere årene. Både myndighetene og giverne er enige om at denne reformprosessen er avgjørende for fattigdomsbekjempelsen og at den fortsatt vil bli prioritert.

Frie valg er en forutsetning for demokratisk utvikling. Foto: Norad

Partner Countries

Main Partner Countries

Africa

Malawi
Mozambique
Tanzania
Uganda
Zambia

Asia

Bangladesh
Nepal

Other Partner Countries

Africa

Angola
Eritrea
Ethiopia
Mali
Nigeria
South Africa
Zimbabwe

Asia

India
Indonesia
China
Pakistan
The Palestinian Area
Sri Lanka
Vietnam
East Timor

Latin America

Guatemala
Nicaragua

